

# SZEMLE

## DER GROSSE KRIEG UND SEINE MYTHEN IM DONAURAUM VON 1914 BIS 2014

(*Der Donauraum. Zeitschrift des Institutes für den Donauraum und Mitteleuropa, 53. Jahrgang. 2/2013. Hrsg. Dr. Erhard Busek. Böhlau Verlag, Wien, 2015. ISBN 978-3-205-20286-8*)

A centenáriumon számos, az első világháború korábban nem vizsgált aspektusait középpontba állító monográfia, tanulmánykötet jelenik meg világszerte és természetesen a mintegy 100 millió fős német nyelvterületen is. Ezek sorába tartozik ez a kötet is, amely a 2014. szeptember 22-én Bécsben rendezett, azonos című konferencián elhangzott előadások, kibővített tanulmányok formájában megírt változatát tartalmazza.

Erhard Busek és Silvia Nadjivan bevezetőjükben a téma kutatásának fontosságát hangsúlyozzák, valamint röviden megismertetik az olvasóval a tanulmányok szerzőit.

Rüdiger Voigt *Mítoszok, szimbólumok és rituálék a politikában: keletkezés, alkalmazás és hatás* című tanulmányában párhuzamot von az 1914-es szarajevói merénylet és a Putyin orosz elnök által elfoglalt Krím-félszigeten zajlott események, valamint a nyugat-ukrajnai szeparatisták 2014-es orosz támogatása között. Mindkét esetben rámutat a mítoszok középponti szerepére. A továbbiakban a történelmi eseményekre való utalással meghatározza az olyan többjelentésű fogalmakat, mint a mítoszok, a szimbólumok, a rituálék, és az emlékezet, valamint kiemeli a népek barátságának aktuális alakulása mögött rejlő külpolitikai és geopolitikai érdekek fontosságát.

Erhard Busek *A történelem mélysége Közép-Európa példáján* című tanulmányában a történelem valamint az elbeszélések különleges jelentőségét hangsúlyozza ki Európa legújabb kori históriájában. Felteszi a kérdést: mit tanulunk ma a történelemből, és arra a következtetésre jut, hogy időszerű továbbá korszerű helyeket kell találnunk a jövőben az egyéni öntudat és a közösségi érzés összekötésére.

Johann Dvořák *A barbár szerbek mítosza és annak következményei* címet viselő írásában a szerb nemzet és Szerbia a Habsburg-monarchia általi tervszerű, a XIX. század végétől megindult démonizálását mutatja be, amelynek az 1903 után következő gazdasági és vámháborút, valamint a Monarchia Szerbia elleni 1914-ben bekövetkezett támadását is legitimálnia kellett. Bemutatja a Nagy Háborúhoz vezető utat, többek között azt, ahogyan osztrák–magyar részről az 1912–13-ban lezajlott két Balkán-háborúban a szerbek minden emberségét kétségbe vonták, továbbá felvillantja a polgári lakosság ellen elkövetett szerb és osztrák–magyar atrocitásokat az első világháború folyamán.

Alojz Ivanišević *A nemzeti felszabadítás mítosza a délszláv térségben az első világháború idején és annak hatástörténete a mai napig* című tanulmányában a nagyrészt egymással versengő (nagy)szerb, (nagy)horvát és jugoszláv nézőpontból világítja meg az áldozat- és az abból következő felszabadító mítoszt. Vizsgálja a nemzeti felszabadítás mítoszáét a délszláv térségben az első világháború idején és annak máig tartó hatását, elemzi ezzel összefüggésben a nemzet, nemzetállam és felségterület ellentétes definícióit. Időrendi sorrendben átvilágítja az SZHSZ-államot, a Jugoszláv Királyságot, a Tito

vezette Jugoszláviát, valamint a mostani posztkommunista Horvátországot és Szerbiát, amely országok ma is a saját régi ideológiai elképzeléseik fogságában élnek.

Rásky Béla *Habsburg akusztikusan: Ausztria–Magyarország Ausztriában és Magyarországon 1918 után* című tanulmányában a történelmi megértést hasonlítja össze az Osztrák–Magyar Monarchia két legfontosabb utódállamában. Kiemeli, hogy amíg magyar oldalról 1920 után egyfajta történelmi megszállottság, továbbá a mindenekelőtt a trianoni békével azonosítható kollektív trauma érzése uralkodott el, addig osztrák részről 1918 óta könnyedséggel bevont történelmi feledés érezhető, a Habsburg-monarchia öröksége pedig manapság mindenekelőtt a tömeg-, pop- és eseménykultúrában jelenik meg Ausztriában.

Roman Kopřiva *A kétfejű sas karmai között. Mítoszok és antimítoszai, misztifikáció és antimítologizálás Közép-Európában és a Duna térségében Csehország példáján* című tanulmányában az irodalmi, illetve fiktív antihősök keletkezés és hatástörténetét mutatja be, amely a mai napig meghatározza az öniróniától átítatott kollektív emlékezetet. A nemzetközileg is ismert Josef Švejk kultuszalakja mellett – aki a cseh lakosságon belül antimítoszként hamar nagy népszerűsége tette szert –, a cikk szerzője a nemzetközileg nem ismert, kitalált antihős, Jára Cimrman mítoszáat hasonlítja össze a már létező Kafka-mítoszzal.

Marina Liakova *A politikai mítoszok szerkezete és dekonstrukciója: Európa és az iszlám a bolgár közéleti vitákban* című tanulmányában öt tézist állít fel az Európa–Iszlám ellentétpár történelmi keletkezéséről, terjedéséről és aktuális változásáról Bulgáriában. Állandónak azt az állapotot tekinti, miszerint az iszlám másodlagos negatív jelentést hordoz, amellyel szemben Európa saját változó jelentőségét hangsúlyozza. Az ellentétpár aktuális gyúanyaga részben magyarázza az Európa-szkeptikus helyzeteket és az érzelmi töltöttségű vitákat, valamint a szíriai és ukrainai menekülthullámokat Bulgáriában.

Alois Woldan *Harc a nemzeti függetlenségért – egy érv a lengyel és ukrán világháborús vitában* címet viselő tanulmányában megvilágítja (kitekintéssel Oroszország és Ukrajna aktuális konfliktusára) a történelmi, a háborúk és az erőszak által meghatározott, valamint mitikus töltést hordozó államosítási folyamatot Lengyelországban és Ukrajnában. Számos melléklettel színesítve bemutatja az első világháború alatti lengyel és ukrán mítoszok irodalmi és művészi megjelenítését és feldolgozását, ebben az értelemben összehasonlítja a háborús emlékezésért folytatott harcot, amely száz évvel az első világháború kitörése után az ukrán kérdés kiújulása miatt ismételen napirendre került.

Veronika Steyr *A lefejezett testvér – Miért nem tud Oroszország és Ukrajna jó szomszédságban élni?* címet viselő tanulmányában metaforikus módon kevésbé a jelenlegi fejlődésre, inkább a történelmi tényekre koncentrálna fejt ki mondanivalóját. Abból a feltételezésből kiindulva, miszerint egy zajló konfliktusban naponta új mítoszok keletkeznek, hármat nevez meg, amelyek egy békés szomszédságot és elismerést megnehezítenek. Ily módon ütközteti többek között a Moszkva az örök város elképzelését Kijev ezeréves fennállásának elképzelésével, legvégül pedig az identitás megoldatlan kérdéseire irányítja rá a figyelmet.

Eva Tamara Asboth és Silvia Nadjivan *Jó barátok – legjobb ellenségek. Az egykori ön- és ellenségkép (át)értelmezése Bécsben és Belgrádban 1945 után* című tanulmányukban a bécsi és belgrádi sajtó alapján az Ausztria és Jugoszlávia, illetve Szerbia közötti komplex és ellentmondásos viszonyt veszik górcső alá. A központi vezető mítoszok megismertetése és magyarázata után feltárják az azokból következő, 1945 és 2014 között ural-

kodek gazdag és változatos ön- és ellenségképeket. A szerzők világossá teszik, hogy mindkét államban politikai összefüggésben a mindenkori nemzeti érdekek mentén különböző, részben ellentétes barát- és ellenségképet használtak.

Gregor Mayer *Nyugtalanító emlékek, rebellis ikonográfia. Az 1914-es szarajevói merénylet emlékezete Szerbiában és Boszniában* című tanulmányában megvilágítja a szarajevói merénylet ellentétes megítélését a két államban az első világháború kitörésének 100. évfordulóján. Megismerteti az olvasóval Christopher Clark *Alvajárók* című kötetének vitáját Szerbiában, az európai diplomácia erőfeszítéseit arra, hogy Szarajevót a 2014-es megemlékezések kapcsán a megbékélés szimbólumává alakítsa, és az egyidejűleg a Szerb Köztársaságban rendezett ellenrendezvényre is ráirányítja a figyelmet. Részleteket tudhatunk meg a szerzőtől az ikonikussá vált szarajevói merénylet, Gavrilo Princip megítélésének újraértelmezéséről és szerb részről történt heroizálásáról is.

A különleges témát körüljáró kötetet egyaránt ajánlom az első világháborúval foglalkozó szaktörténészek valamint a téma iránt érdeklődést tanúsító szélesebb olvasóközönség szíves figyelmébe.

*Balla Tibor*

MARTIN SCHMITZ

### „ALS OB DIE WELT AUS DEN FUGEN GINGE”

#### **Kriegserfahrungen österreichisch-ungarischer Offiziere 1914–1918**

*(Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn, 2016. 434 o. ISBN 978-3-506-78115-4)*

A XX. század öskatasztrófiájaként elhíresült első világháború centenáriuma számos német nyelvű publikáció jelenik meg folyamatosan. Azok közül is kiemelkedik Martin Schmitz kötete, amely az Osztrák–Magyar Monarchia katonatisztjeinek első világháborús tapasztalatait dolgozza fel, továbbá az azokból levonható következtetéseket járja körül.

A rövid előszó után a szerző az első fejezetben felsorolja a Nagy Háború századik évfordulóján Ausztriában megjelent hadtörténeti vonatkozású műveket. Hangsúlyozza, hogy az általa választott témakör alapos körüljárásához a császári és királyi vezérkari tisztek valamint tábornokok visszaemlékezésein kívül szükséges a világháború alatt szolgált összesen 221 000 csapattiszt haditapasztalatainak adekvát vizsgálata is. Alapvetően nem csak a háború teljes tartama, hanem a csupán a háború egy meghatározott időszakában, vagy valamelyik frontján harcolt tisztek is érdeklődése középpontjába kerültek. A kötet megírásához elsősorban a bécsi Hadilevéltárban megtalálható tiszti hagyatékokat, valamint az első világháború idején keletkezett új tábori aktákat dolgozta fel.

A második nagy témaegység a Monarchia szárazföldi haderejének hármas tagolódását vizsgálja fel, ismerteti a fontosabb szervezeti változásokat 1914-ig. Kitér a császári és királyi tisztek soknyelvűségéből adódó problémákra, többek között kihangsúlyozza a nyelvi és kommunikációs nehézségek meghatározó voltát, amelyek jelentősen megnehezítették a tisztek életét a Nagy Háború idején. Megvizsgálja a haderő tisztikarának háború előtti társadalmi összetételét (a későbbi tisztek mintegy felének az apja is tiszt volt és a hivatás családon belül öröklődött), valamint összegzi annak háborús veszteségeit. Több háborús frontparancsnok – mint például Erwin Zeidler altábornagy, Görz védője az olasz front